

**Tarımsal Ekonomi ve Politika
Geliştirme Enstitüsü**

Ürün Raporu **FINDIK** 2023

**TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME
ENSTİTÜSÜ
TEPGE**

**Ürün Raporu
FINDIK
2023**

Hazırlayan

Dr. Türkay BARS
Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü
turkay.bars@tarimorman.gov.tr

TEPGE YAYIN NO: 376

ISBN: 978-625-8451-96-2

**© TEPGE
Her Hakkı Saklıdır.**

KASIM/2023

İletişim:

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı 06800
Çankaya/ANKARA

Telefon: 0312 287 5833

Faks: 0312 287 5854

Bu rapor TEPGE'nin izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz. Raporun bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazara aittir.

Kapak sayfasında kullanılan fotoğraf Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen
“2018 yılı Tarım ve İnsan Fotoğraf Yarışması” na aittir.
(<http://www.tarimormaninsan.com/img/10-tarim-ve-insan-fotograf-yarismasi/genel/400/bircilik-odulu-mehmet-yikilmazsoy.jpg>)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. DÜNYADA DURUM.....	2
2.1. Dünyada Fındık Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi.....	2
2.2. Dünyada Fındık Ticareti	5
2.3. Dünyada Fındık Tüketimi.....	6
2.4. Dünyada Fındık Fiyatları.....	6
3. TÜRKİYE’DE DURUM.....	7
3.1. Türkiye’de Fındık Üretim Alanı ve Üretimi.....	7
3.2. Türkiye’nin Fındık Dış Ticareti.....	8
3.3. Türkiye’nin Fındık Tüketimi	9
3.4. Türkiye’de Fındık Fiyatları	9
3.5. Türkiye’de Destekler	11
4. GENEL DEĞERLENDİRME	13
EK TABLOLAR	15
KAYNAKLAR.....	23

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Dünya fındık üretim alanı	2
Tablo 2. Dünya fındık verimi	3
Tablo 3. Dünya fındık üretimi	4
Tablo 4. Dünya fındık ithalatı	5
Tablo 5. Dünya fındık ihracatı	5
Tablo 6. Türkiye’de fındık üretim alanı ve üretim miktarı	7
Tablo 7. İller bazında fındık üretim alanı ve üretim miktarı	8
Tablo 8. Türkiye’nin fındık ihracatı ve ithalatı	8
Tablo 9. Türkiye’nin ülkelere göre fındık ihracatı	9
Tablo 10. Türkiye’nin pazarlama yıllarına göre fındık ihracatı	9
Tablo 11. Türkiye’nin pazarlama yıllarına göre fındık tüketimi ve yeterlilik derecesi	9
Ek Tablo 1. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı	15
Ek Tablo 2. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı	17
Ek Tablo 3. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi	19
Ek Tablo 4. Türkiye’nin ülkelere göre fındık (kabuksuz) ihracatı	21

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Dünya fındık üretim alanında ülkelerin payı	2
Grafik 2. Dünya fındık verimi.....	3
Grafik 3. Dünya fındık üretim miktarında ülkelerin payı	4
Grafik 4. Dünya fındık tüketimi.....	6
Grafik 5. Dünya fındık üretici fiyatları	6
Grafik 6. Türkiye’de fındık fiyatları	10

1. GİRİŞ

Dünyada en çok yetiştirilen sert kabuklu meyve türleri ceviz, badem, fındık olup kestane ve Antep fıstığı diğer sert kabuklu meyvelerdir. Fındık, ceviz ve bademden sonra dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvedir. Türkiye’de ise üretimi yapılan en önemli sert kabuklu meyveler fındık, ceviz, Antep fıstığı ve bademdir.

Fındık, huşgiller (Betulaceae)familyasından *Corylus* cinsini oluşturan çalı ve ağaç türlerinin adıdır (Anonim, 2015a). Meyvecilik bakımından önemli olan ve ekonomik olarak kültürü yapılan fındık türleri; *corylus avellane* L. (Adi fındık), *Corylus Colurna* L. (Türk fındığı) ve *Corylus Maxima* Mill. (Lambert fındığı)’dır (GTB, 2017). Fındığın kültür çeşitleri; Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Şili, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Azerbaycan, Rusya ve Gürcistan’da yetiştirilmektedir.

İnsan sağlığı ve beslenmesinde çok önemli bir yere sahip olan fındık, kolesterolü azaltma özelliğinin yanında, %64 bitkisel yağ, %16 protein, %14 karbonhidrat, zengin mineralleri (fosfor, demir ve kalsiyum) ve vitaminleri (A, B1, B2, B6, C ve E) içermektedir (Anıl ve ark. 2018). Ayrıca içeriğindeki antioksidan ve fitokimyasal maddelerin, kanser gibi önemli kronik hastalıkları önleme ve tedavisinde büyük önemi vardır (Özer ve Güven, 2008). Yapılan bilimsel çalışmalara göre 100 gr. fındık, insanın günlük protein ihtiyacının %22’sini karşılarken 634 kalori de enerji

vermektedir (ZMO, 2020). Sert kabuklu meyvelerin geniş ve karmaşık ürün çeşitliliği içermesi sebebiyle gıda alanında önemli bir yeri vardır. Ancak sert kabuklu meyvelerin aflatoksinle kontaminasyonu olasılığı önemli bir tartışma konusudur. Bu bağlamda sert kabuklu meyvelerin saklama, taşıma ve işlemden geçirme esnasında doğru atmosferik koşulların sağlanması ve korunması oldukça önem arz etmektedir (Anonim, 2015b).

Dünya fındık üretiminde lider konumda yer alan Türkiye, 2021 yılı FAO verilerine göre toplam üretimin %64’ünü karşılamıştır. Türkiye’yi sırasıyla; İtalya, ABD ve Azerbaycan takip etmektedir. Türkiye dünya fındık ihracatında da %56’lık payla lider konumdadır. Türkiye’yi ihracatta; ABD, İtalya ve Gürcistan takip etmektedir.

Türkiye’de kültür ırkı fındık yetiştiriciliği ilk olarak Karadeniz Bölgesi’nde başlamış, 1964 yılından sonra fındığa alım garantisi verilmesi, bölgeden yapılan göçler gibi sebeplerden ötürü, önce Batı Karadeniz Bölgesi’nin verimli taban arazilerinde daha sonra ise diğer bölgelere yayılmıştır (Öztürk ve Arıcı, 2017). Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi’ne göre 43 ilde fındık yetiştiriciliği yapılırsa da ticari olarak üretimin tamamına yakını Ordu, Samsun, Giresun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Bartın, Kastamonu, Sinop, Gümüşhane, Rize, Bolu ve Tokat illerinde gerçekleştirilmektedir (TMO, 2017).

2. DÜNYADA DURUM

2.1. Dünyada Fındık Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi

Dünya fındık üretim alanı 2021 yılı itibarıyla 1 milyon ha'dır. Dünya fındık üretiminde önde gelen ülkelerin üretim alanlarına bakıldığında; Türkiye 739 bin ha ile ilk sırada yer alırken İtalya 83 bin ha ile ikinci, Azerbaycan 49 bin ha ile üçüncü, İran 26 bin ha ile dördüncü ve Gürcistan ise yine 26 bin ha ile beşinci sırada yer almaktadır.

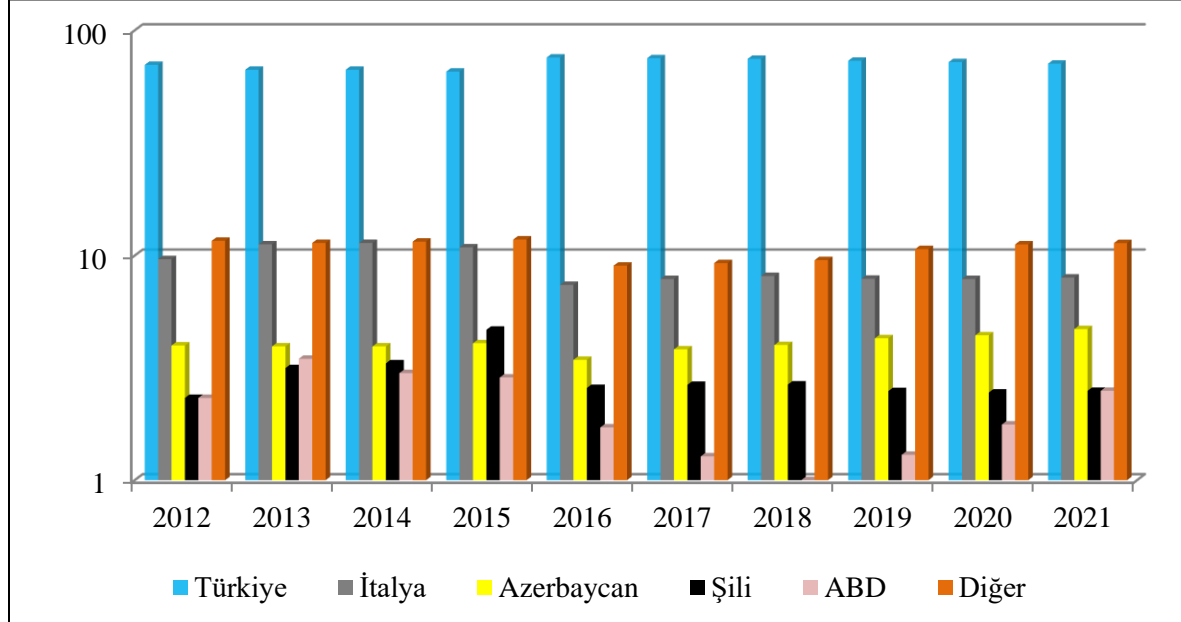
Türkiye'nin sahip olduğu üretim alanı ile en yakın takipçi ülkelerin üretim alanları kıyaslandığında oldukça yüksek üretim alanı farklılığı söz konusuken üretim miktarları göz önünde bulundurulduğunda aynı paralellikte bir üretim farklılığı görülmemektedir. Bunun en önemli sebebi verimdeki farklılıktır (Tablo 1- Tablo 3).

Tablo 1. Dünya fındık üretim alanı (bin ha)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye	423	423	423	434	705	707	728	734	735	739
İtalya	58	71	72	72	69	74	79	79	80	83
Azerbaycan	24	25	25	27	32	36	39	43	45	49
İran	14	20	21	31	24	25	26	25	25	26
Gürcistan	14	22	19	19	16	12	9	13	18	26
Diğer	69	72	73	79	85	87	93	108	114	118
Dünya	602	633	633	662	931	940	974	1.002	1.017	1.039

Kaynak: FAO, 2023

Grafik 1. Dünya fındık üretim alanında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 1

Dünya fındık veriminde 2021 yılında ABD 285 kg/da ile ilk sırada yer alırken Yunanistan 248 kg/da ile ikinci, Çin 195 kg/da ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 2). Son beş yılın verim ortalamasına bakıldığında da ABD 231 kg/da ile ilk

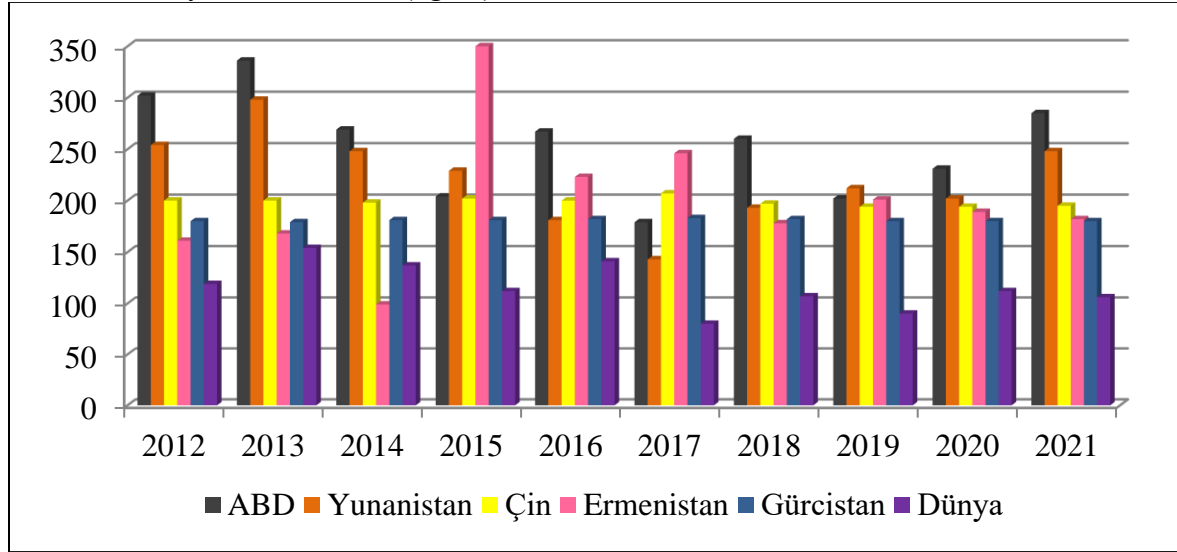
sırada, Yunanistan 199 kg/da ile ikinci ve Ermenistan yine 199 kg/da ile üçüncü sıradadır. Türkiye'nin 2021 yılında fındık verimi 93 kg/da ve son beş yılın verim ortalaması ise 91 kg/da'dır.

Tablo 2. Dünya fındık verimi (kg/da)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ABD	302	336	269	204	267	179	260	202	231	285
Yunanistan	254	298	248	229	181	143	193	212	202	248
Çin	200	200	198	202	200	207	197	194	194	195
Ermenistan	161	168	99	357	223	246	178	201	189	182
Gürcistan	180	179	181	181	182	183	182	180	180	180
Dünya	154	137	112	141	80	107	90	112	105	104

Kaynak: FAO, 2023

Grafik 2. Dünya fındık verimi (kg/da)

Kaynak: Tablo 2

Avrupa'da ve Türkiye'de fındık çalı veya çok gövdeli çalı ağacı olarak yetiştirilirken ABD'de tek gövdeli ağaç formundaki çeşitleriyle, geniş bahçelerde, ileri teknoloji kullanılarak mekanizasyona dayalı yapılmaktadır. ABD'nin fındık üretimindeki artışı büyük ölçüde verimdeki iyileştirmelerle sağlanmıştır (Kayalak ve Özçelik, 2012).

Türkiye'nin fındık üretim sorunlarının başında üretimde yaşanan verim düşüklüğü gelmektedir. Türkiye dışında genişleyen yeni fındık dikim sahalarında yüksek verime sahip bahçeler tesis edilmekte olup en yakın örneği sınır komşusu Gürcistan'dır. Avrupalı

fındık tedarikçisi firmalar Gürcistan'ın bakır ova özelliğine sahip tarım alanlarını 50 yıllığına kiralamak suretiyle verimi yüksek yeni fındık bahçeleri tesis etmektedir. Fındık sektöründe üretim ve pazarlamada önemli şirketlerden olan bir işletme, Şili, Arjantin, Gürcistan, Güney Afrika, Avustralya ve Sırbistan'da fındık üretim çiftlikleri mevcuttur. Ayrıca Şili, İtalya ve Türkiye'de de fındık işleme kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte bu firma 2014 yılında fındık dikim alanlarının 2020 yılına kadar 1.000 hektardan 10.000 hektara çıkarılması için Sırbistan Hükümeti ile de bir anlaşma imzalamıştır (Hüsnüoğlu, 2018).

Dünya fındık üretimi 2021 yılında 1.1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık üretiminin ilk sırasında 684 bin ton ile Türkiye yer alırken 85 bin ton ile İtalya ikinci ve 70 bin ton ile ABD üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 2021 yılı itibarıyla dünya fındık üretiminin %64'ünü karşılamaktadır. Dünya fındık üretiminin %8'ini İtalya, %7'sini ABD, %6'sını Azerbaycan ve %4'lük kısmını da Gürcistan gerçekleştirmektedir. Son beş yılın üretim

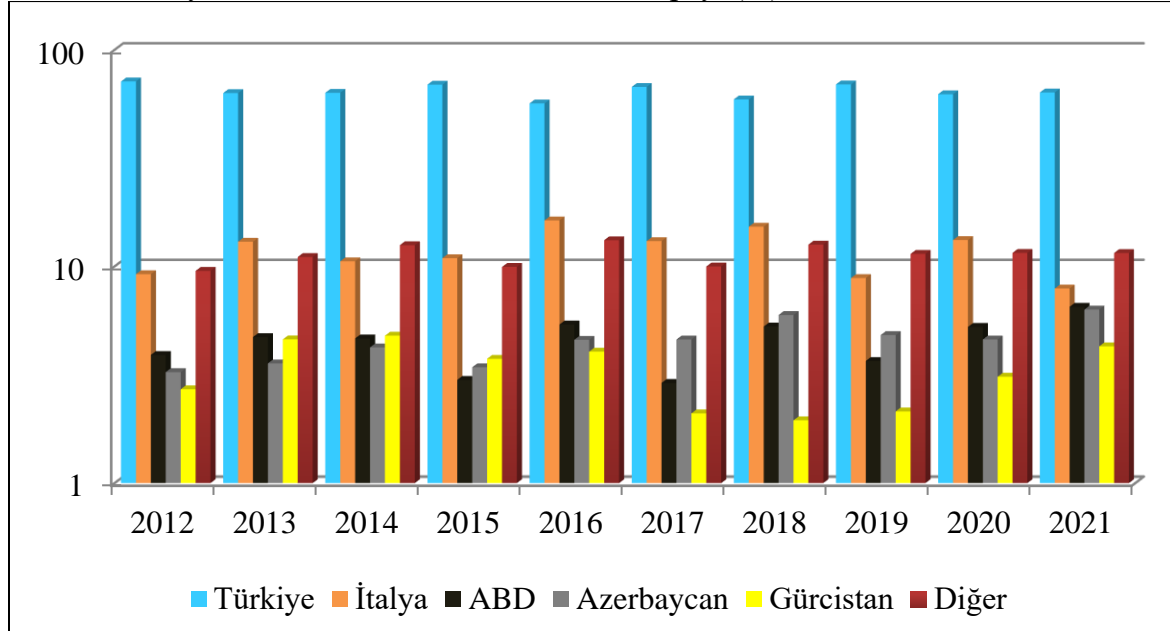
ortalamalarına bakıldığında ise; Türkiye'nin 663 bin ton, İtalya'nın 118 bin ton, Azerbaycan'ın 54 bin ton, ABD'nin 48 bin ton ve Gürcistan'ının da 28 bin ton üretime sahip olduğu görülmektedir. Türkiye en yüksek fındık üretimine 2019 yılında 776 bin ton ile ulaşırken İtalya 2020 yılında 141 bin ton, ABD 2021 yılında 70 bin ton, Azerbaycan 2021 yılında 68 bin ton ve Gürcistan ise 2021 yılında 46 bin ton ile ulaşmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Dünya fındık üretimi (bin ton)

Yıllar	Türkiye	İtalya	ABD	Azerbaycan	Gürcistan	Dünya
2012	660	85	36	30	25	924
2013	549	113	41	31	40	870
2014	450	75	33	30	34	711
2015	646	102	28	32	35	936
2016	420	121	40	34	30	743
2017	675	131	29	46	21	1.002
2018	515	133	46	52	17	873
2019	776	99	41	54	24	1.122
2020	665	141	56	49	33	1.067
2021	684	85	70	68	46	1.077

Kaynak: FAO, 2023

Grafik 3. Dünya fındık üretim miktarında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 3

2.2. Dünyada Fındık Ticareti

Dünyada fındık ithalatı 2022 yılında 328 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ithalatında İtalya 75 bin ton ile ilk sırada yer alırken Almanya 74 bin ton ile ikinci, Fransa ise 23 bin ton ile üçüncü sıradadır. Dünya

fındık ithalatının %23'ünü İtalya ve yine %23'ünü Almanya gerçekleştirmektedir. Fransa dünya fındık ithalatının %7'sini, Çin %6'sını ve Rusya %5'ini karşılamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya fındık ithalatı (bin ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İtalya	44	47	47	48	46	52	64	68	67	75
Almanya	68	60	65	64	66	67	68	71	78	74
Fransa	21	21	21	22	24	26	24	23	23	23
Çin	1	1	1	3	4	8	20	11	17	21
Rusya	10	12	7	8	10	15	15	16	14	16
Kanada	12	13	13	13	12	14	13	15	16	15
Sri Lanka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
İsviçre	10	10	9	9	10	10	9	9	9	9
Brezilya	3	3	3	3	3	4	4	5	7	6
Hollanda	2	5	5	5	8	8	9	7	7	6
Diğer	103	74	66	64	68	82	80	77	84	72
Dünya	274	246	237	239	251	286	306	302	322	328

Kaynak: ITC, 2023

Dünyada fındık ihracatı 2022 yılında 325 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ihracatında Türkiye 181 bin ton ile ilk sırada yer alırken ABD 28 bin ton ile ikinci, İtalya ise 23 bin ton ile üçüncü sıradadır. Türkiye dünya fındık ihracatının %56'sını gerçekleştirerek dünyada lider konumda yer almaktadır. ABD dünya fındık ihracatının %9'unu, İtalya %7'sini, Gürcistan ve

Azerbaycan yaklaşık %7'sini gerçekleştirmektedir (Tablo 5). Dünyada fındık üreticisi ülke konumunda olmayıp, ihracatçı durumunda olan ülkelerin birçoğu, Türkiye'den ithal ettikleri fındığı işledikten sonra yeniden ihraç eden ülkelerdir. Bu ülkelerin de önemli bir kısmı AB ülkeleri olup fındığı şekerleme ve çikolata endüstrisinde kullanmaktadırlar.

Tablo 5. Dünya fındık ihracatı (bin ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	164	148	143	134	160	162	194	157	204	181
ABD	29	36	40	23	25	19	23	22	28	28
İtalya	18	19	19	25	29	30	26	26	38	23
Gürcistan	30	20	19	27	15	11	12	17	24	22
Azerbaycan	10	12	12	15	21	19	23	19	19	22
Şili	9	11	7	7	8	10	12	18	17	17
Hollanda	3	4	4	4	7	7	8	7	7	7
Almanya	5	6	5	6	5	5	6	6	7	6
Fransa	4	5	3	4	4	4	4	5	4	4
İspanya	2	3	2	2	2	2	4	4	4	3
Diğer	20	13	11	13	12	11	13	16	16	11
Dünya	296	276	264	260	288	279	325	296	367	325

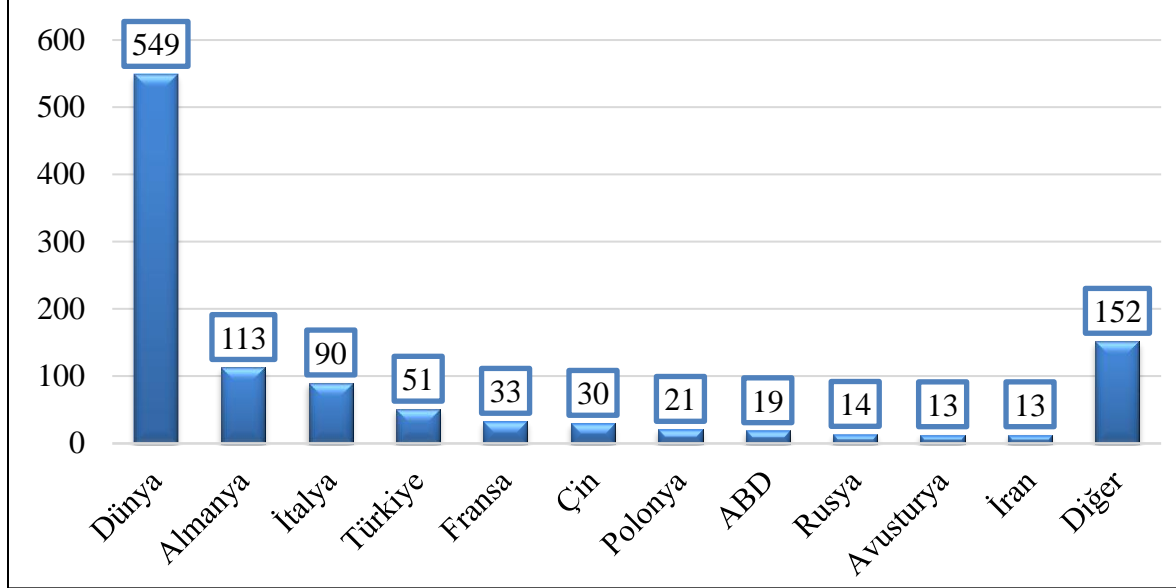
Kaynak: ITC, 2023

2.3. Dünyada Fındık Tüketimi

Dünya fındık tüketimi 2021 yılında 549 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Fındık tüketimi ülkeler bazında ele alındığında; Almanya %21'lik payla ilk sırada iken İtalya %16 ile

ikinci, dünya fındık üretiminde lider konumda olan Türkiye'nin toplam fındık tüketimi ise %9'luk payla üçüncü sırada yer almaktadır.

Grafik 4. Dünya fındık tüketimi (bin ton, 2021)

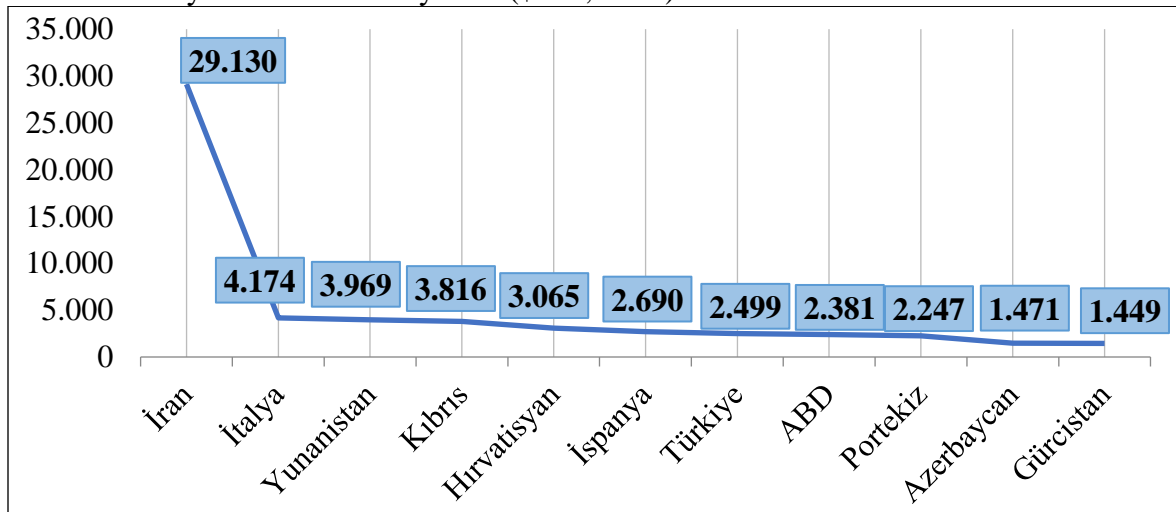
Kaynak: INC, 2023

2.4. Dünyada Fındık Fiyatları

Fındık fiyatları, üretici fiyatları bazında incelendiğinde; 2021 yılında, 1.449 \$/ton ve 1.471 \$/ton ile en düşük fiyatların sırasıyla Gürcistan'da ve Azerbaycan'da olduğu, en yüksek fiyatların ise 29.130 \$/ton ve 4.174

\$/ton ile sırasıyla İran ve İtalya'da olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en büyük fındık üreticisi olan Türkiye'nin ise aynı yıla ait üretici fiyatları 2.499 \$/ton olup yedinci sıradadır.

Grafik 5. Dünya fındık üretici fiyatları (\$/ton, 2021)

Kaynak: FAO, 2023

3. TÜRKİYE'DE DURUM

3.1. Türkiye'de Fındık Üretim Alanı ve Üretimi

Türkiye'de yetişen en önemli sert kabuklu meyveler; fındık, Antepfıstığı, ceviz ve bademdir. Sert kabuklu meyvelerde 2021/2022 piyasa döneminde en yüksek yeterlilik derecesi %560,9 oranı ile fındıkta gerçekleşmiştir. Diğer ürünlerin yeterlilik derecesi ise; %156 ile Antepfıstığı, %84,6 ile ceviz ve %82,2 ile badem olmuştur (TÜİK, 2023). Türkiye'de 2022 yılında fındık üretim alanı 7,4 milyon da iken fındık

üretim miktarı ise 765 bin tondur. 2012-2022 dönemi göz önünde bulundurulduğunda; üretim alanında %6'lık bir artış söz konusu iken üretim miktarında %16'lık bir artış meydana gelmiştir (Tablo 6). Türkiye'de 2021 yılında 684 bin ton olarak gerçekleşen fındık üretimi, 2022 yılında bir önceki yıla göre %11,8 oranında artarak 765 bin ton olmuştur.

Tablo 6. Türkiye'de fındık üretim alanı ve üretim miktarı

Yıllar	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
2012	7.014	660
2013	7.021	549
2014	7.011	450
2015	7.026	646
2016	7.054	420
2017	7.067	675
2018	7.284	515
2019	7.344	776
2020	7.345	665
2021	7.389	684
2022	7.440	765

Kaynak: TÜİK, 2023

Türkiye'de fındık üretiminde Ordu 240 bin ton ile ilk sırada yer alırken Samsun 112 bin ton ile ikinci, Sakarya ise 98 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de fındık üretimi açısından en önemli bölge; Ordu, Samsun, Düzce, Giresun, Trabzon,

Zonguldak, Kastamonu ve Bartın olmak üzere üretimde önde gelen on ilin sekizinin bulunduğu Karadeniz Bölgesi'dir. Türkiye'de fındık üretiminin %85'i bu sekiz il tarafından karşılanmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. İller bazında fındık üretim alanı ve üretim miktarı (2022)

İller	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
Ordu	2.272	240
Samsun	1.206	112
Sakarya	789	98
Giresun	1.177	92
Düzce	632	83
Trabzon	652	52
Zonguldak	264	34
Kocaeli	88	14
Bartın	77	13
Kastamonu	77	7
Diğer	206	20
Toplam	7.440	765

Kaynak: TÜİK, 2023

Türkiye’de işletmelerin ortalama büyüklüğü 14 dekar iken en elverişli şartlarda normal bir ailenin fındık tarımı ile geçimini sağlayabilmesi için en az 22 dekarlık bir fındık bahçesine sahip olması gerekmektedir. Bunun dışında; iklim şartlarında bazı yıllarda olumsuzluklar

yaşanması (don ve kuraklık gibi), çeşit seçimi, sıraya dikim ve sulama gibi gerekli kültürel işlemlerin yeterince doğru yapılmaması ve fındık bitkisinde görülen periyodisite gibi etkenler verimdeki dalgalanmayı artırmaktadır (ZMO, 2020).

3.2. Türkiye’nin Fındık Dış Ticareti

Türkiye 2021/2022 döneminde 732 bin ton fındık ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye ihracatının %75’ini AB ülkelerine yapmıştır. Türkiye’nin bu sezonda gerçekleştirdiği fındık ithalatı 16 bin ton olup bu ithalatın da %61’i AB ülkelerinden yapılmıştır (Tablo 8).

Türkiye’nin 2022 yılında kabuksuz fındık ihracatının ilk sırasında 54 bin ton ile İtalya yer alırken ikinci sırasında 45 bin ton ile

Almanya ve üçüncü sırasında ise 13 bin ton ile Fransa yer almaktadır. Kabuklu fındık ihracatında 149 ton ile BAE ilk sırada yer alırken Afganistan 90 ton ile ikinci ve İtalya 64 ton ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 9).

Türkiye’nin 2022 yılı fındık ihracatı 180 bin ton’dur. Türkiye’nin 2022 fındık ihracatı bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde %11 oranında bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 8. Türkiye’nin fındık ihracatı ve ithalatı (ton)

Piyasa yılı	İthalat	İthalat-AB 27-28	İhracat	İhracat-AB 27-28
2021/'22	15.519	9.429	732.209	546.252
2020/'21	16.337	9.835	624.412	453.934
2019/'20	9.510	6.746	730.572	569.376
2018/'19	14.842	10.937	594.796	454.443
2017/'18	14.848	10.873	628.545	469.160
2016/'17	10.861	6.582	519.332	398.895
2015/'16	9.710	7.720	534.274	417.303
2014/'15	7.187	5.788	492.871	395.514
2013/'14	6.053	4.327	567.290	428.954
2012/'13	8.697	6.349	649.211	491.972

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2023

Tablo 9. Türkiye'nin ülkelere göre fındık ihracatı (2022, ton)

Kabuksuz fındık	Kabuklu fındık		
İtalya	54.408	BAE	149
Almanya	45.489	Afganistan	90
Fransa	12.997	İtalya	64
Polonya	9.193	Mısır	63
İsviçre	8.498	Tunus	53
Diğer	49.685	Diğer	231
Toplam	180.270	Toplam	650

Kaynak: TÜİK, 2023

Türkiye'nin fındık ihracatı pazarlama yılı olarak değerlendirildiğinde 2022/2023 döneminde yaklaşık 172 bin ton fındık ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bir önceki döneme göre bakıldığında fındık ihracatında

%15'lik bir düşüş meydana gelmiştir. Fındık ihracatının ilk sırasında 48 bin ton ile İtalya yer alırken Almanya 42 bin ton ile ikinci ve Fransa 16 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 10. Türkiye'nin pazarlama yıllarına göre fındık ihracatı (ton)

Ülkeler	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023
İtalya	51.620	80.581	44.868	67.521	47.527
Almanya	26.493	32.360	25.321	42.220	42.411
Fransa	12.141	16.934	13.246	11.738	15.823
Polonya	6.457	11.360	7.700	10.123	11.519
İsviçre	7.224	8.614	8.001	9.133	7.308
Brezilya	3.895	3.861	4.338	5.388	5.286
Kanada	5.702	8.438	5.478	4.462	3.300
Rusya	1.862	3.467	3.068	2.980	3.082
Hollanda	3.354	3.571	3.881	3.848	2.919
Çin	2.529	1.728	3.630	4.055	2.885
Diğer	33.921	35.486	37.212	40.911	29.682
Toplam	155.198	206.400	156.743	202.379	171.742

Kaynak: TÜİK, 2023, GTIP: 80221, 80222, Pazarlama yılı: Ağustos-Temmuz

Türkiye fındık üretiminde, üretim alanında ve ihracatında dünyada ilk sırada gelmektedir. Bu konumuyla birlikte ülke ekonomisine önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır. Ayrıca sahip olduğu bu avantajlı konumuyla da dünya fındık fiyatlarında söz sahibidir. Ancak sahip olduğu dünya fındık sektöründeki hâkimiyetinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ürün verimliliğinin artırılması gerekmektedir. Önümüzdeki dönemlerde fındık verimliliği yüksek ülkelerin üretim alanlarını artırmasıyla beraber Türkiye'nin

dünya sektöründeki üstünlüğünü sekteye uğratabilecek gelişmeler yaşanabilir.

3.3. Türkiye'nin Fındık Tüketimi

TÜİK verilerine göre 2021/22 döneminde Türkiye'nin toplam fındık tüketimi 117 bin ton olup kişi başına tüketim ise 1,4 kg'dır. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde, ortalama toplam tüketim 107 bin ton, ortalama kişi başına tüketim ise 1,3 kg'dır (Tablo 11).

Tablo 11. Türkiye'nin pazarlama yıllarına göre fındık tüketimi ve yeterlilik derecesi

Piyasa yılı	İnsan tüketimi (ton)	Kişi başına tüketim (kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2021/'22	117.218	1,4	561
2020/'21	115.612	1,4	553
2019/'20	132.291	1,6	564
2018/'19	111.132	1,4	445
2017/'18	129.328	1,6	502
2016/'17	97.727	1,2	413
2015/'16	105.645	1,3	588
2014/'15	82.708	1,1	523
2013/'14	90.037	1,2	586
2012/'13	90.740	1,2	699
2011/'12	88.243	1,2	468
2010/'11	92.727	1,3	622

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2023

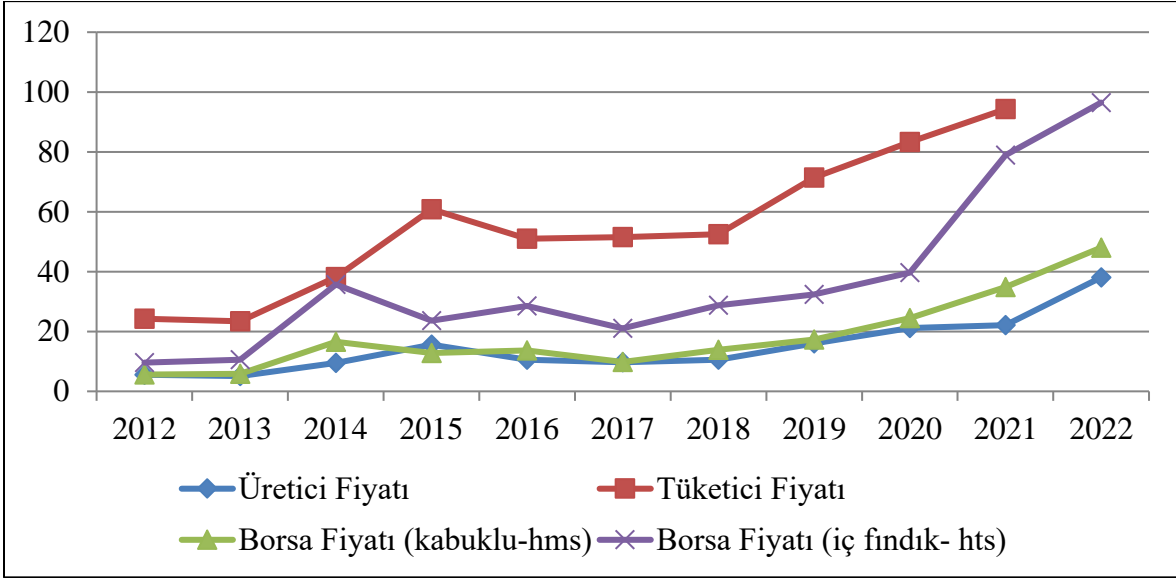
3.4. Türkiye’de Fındık Fiyatları

Üretici fiyatlarında 2011-2021 yılları arasında fındıktaki artış 3,1 kat ve 2012-2022 arasında ise 5,9 kat olmuştur. Son iki yıllık dönem ele alındığında fındık üretici fiyatlarında %72’lik bir artış gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatlarında 2011-2021 yılları arasında iç fındıktaki artış 3,5 kattır. Son iki yıllık süreç ele alındığında ise iç fındık tüketici fiyatlarında %13’lük bir artış gerçekleşmiştir. Borsa fiyatlarında kabuklu tombul fındık ve 13/15 mm iç fındık fiyatları değerlendirilmiştir. Kabuklu fındık fiyatları hazır müstahsil satış (HMS) fiyatları, iç fındık fiyatları ise hazır tacir satış (HTS) fiyatlarıdır. Borsa fiyatlarında 2012-2022 yılları arasında kabuklu fındıkta 7,6 kat, iç fındıkta ise 9,1 katlık bir artış gerçekleşmiştir. Son iki yıllık dönem ele alındığında, 2021-2022 yılları arasında, kabuklu fındıkta %38’lik, iç fındıkta ise %22’lik bir artış olmuştur.

Fındıkta üretici ve tüketici fiyatları 2023 yılı değerlendirildiğinde; ortalama üretici fiyatı (8 ay ort.) 54 TL/kg, tüketici fiyatı ise 2022 yılı mayıs ayından itibaren TÜİK tarafından açıklanmamakta olup ilk dört ayın ortalaması da 128 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.

TMO, fındık fiyatlarında görülen sert düşüşler sonrası 2017 yılı itibarıyla müdahale alımlarına başlamıştır. Kabuklu fındık alım fiyatları 2023 yılında; Giresun kalite kabuklu tombul fındık 84,0 TL/kg, Levante kalite kabuklu tombul fındık 82,5 TL/kg ve Sivri kalite kabuklu tombul fiyatı ise 80,0 TL/kg olarak belirlenmiştir. Bu desteklerle birlikte üreticilere 2.7 TL/kg destek ödemesi yapılacaktır. Ayrıca yüksek randımanlı fındığa 1.6 TL/kg’dan başlayan randıman farkı ilave edilecektir.

Grafik 6. Türkiye’de fındık fiyatları (TL/kg, 2012-2022)

Kaynak: TÜİK, Giresun Ticaret Borsası, 2023

3.5. Türkiye’de Destekler

Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) 1938 yılında kurulmuş olup kuruluşundan 1964 yılına kadar kendi adına fındık alımı yapıp değerlendirmiştir. Fındık devlet tarafından ilk kez 1964 yılında desteklenmiş ve taban fiyatı uygulanmıştır. Fiskobirlik ve bağlı kooperatifler tarafından 1964-1994 yılları arasında hazine adına alım gerçekleştirilmiş ve fındık 1994 yılında destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Ancak 1994-2000 döneminde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan (DFİF) kredi kullanılarak fındık alımı gerçekleştirilmiştir. Fiskobirlik 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Hazine adına fındık alımı yapmış olup 2003-2006 yılları arasında ise kendi adına alım yapmıştır. TMO’da 2006-2009 yılları arasında fındık alımını gerçekleştirmiştir. Desteklemeler, 2009-2014 dönemlerinde Telafi Edici Ödeme şeklinde yürütülmüş olup 2009 yılından itibaren ise Alan Bazlı Destekleme şeklinde devam etmektedir.

30/01/2013 tarih 28544 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2013/4245 sayılı “Fındık Üreticilerine Alan

Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar” ile, 22/11/2001 tarihli ve 2001/3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar’da belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan fındık üretici belgesine sahip, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere; 2012 yılı ürünü için 150 TL/da, 2013 yılı ürünü için 160 TL/da ve 2014 yılı ürünü için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği, Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararın birinci maddesinde belirtilen il ve ilçelerdeki, birinci sınıf, ikinci sınıf ve %6’dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere; 2012-2014 yılları arasında 2012 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her bir yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da, 2013 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere iki yılda toplam 450 TL/da, 2014 yılı için

başvuranlara 300 TL/da, ödeme yapılması hususları da karara bağlanmıştır.

Fındıkta alan bazlı destek olarak 2023 yılında 170 TL/da destek verilmektedir.

Aynı zamanda diğer ürünlerde de verilmekte olan mazot desteği (86 TL/da) ve gübre desteği (21 TL/da) olmak üzere toplamda 107 TL/da destek verilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 2022 yılında fındık üretimi bir önceki yıla göre %11,8 oranında artarak 765 bin olarak gerçekleşmiştir. TÜİK Bitkisel Üretim 2.Tahminine göre 2023 yılında fındık üretiminin %15 azalarak 650 bin ton olacağı tahmin edilmektedir.

Fındıkta kısmı periyodisite görülmesinden ötürü 2019 yılında rekor üretimden sonra 2020 yılı yok yılı olarak geçirilmiştir. Hava sıcaklıklarının mevsim normallerinin üzerinde gitmesi, yağışların mevsim normallerinin altında seyretmiş olması ve bazı bölgelerde yaşanan don endişelendirse de fındıkta 2021 yılında üretimde artış yaşanmıştır. Fındıkta 2022 yılı yok yılı olmasına rağmen bir önceki yıla göre artış gerçekleşmiştir. Üretimde 2023 yılında son beş yıl göz önünde bulundurulduğunda en düşük üretim yılı olması beklenmektedir. Bu yıl üretimdeki düşüşün en önemli nedenlerinden biri olarak fındık zararlılarından kahverengi kokarca böceğinin etkili olacağı düşünülmektedir. Bu zararlının Türkiye’ye girişi 2017 yılı olduğu, İstanbul ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yayılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu zararlıyla ilgili azami önem gösterilerek kontrolü sağlanmalı ve olası ekonomik kayıpların önüne geçilmelidir.

Doğu Karadeniz’den Batı Karadeniz’e doğru geniş bir yelpazede fındık üretimi gerçekleştirilmektedir. Ancak bu genişleme sadece fındık yetiştiriciliği için uygun eğimli arazilerde gerçekleşmemiş, daha kârlı ve yılda birden fazla ürün alınabilecek verimli arazilerde de fındık dikimi

gerçekleştirilmiştir. Bu durum verimli arazilerin etkin kullanılmaması problemini ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik alternatif ürün desteği getirilmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde arazi yapısı, toprak yapısı gibi etkenlerden dolayı alternatif ürünler olarak sunulan ürünler fındık kadar üreticileri cezbetmemektedir. Fındık, bakım yönünden ve pazarlama açısından diğer ürünlere göre üreticilere daha cazip gelmektedir.

Fındık fiyatlarının serbest piyasa koşullarında oluşması istenmiş, birlik veya kamu kuruluşlarınca müdahale edilmesinin önüne geçilmiştir. Piyasada etkinliğini artırmak isteyen firmalar hasat sonrası fındık alım fiyatları açıklayarak fındık alımı gerçekleştirmektedir. Küçük işletmeler olarak tabir edilen birkaç dönüm araziye sahip işletmeler, hasat sonrası ürünlerini muhafaza edecek depo koşulları olmadığı için ve fiyatlarında nasıl şekilleneceği öngörülemediğinden firmaların açıkladığı fiyat üzerinden ürünlerini elden çıkarmak durumunda kalmaktadırlar. Kamu tarafından yetkili kuruluş olan TMO 2017 yılından itibaren alım fiyatı açıklamakta, ancak açıklanan süreç içerisinde oluşan boşluktan firmalar ve aracılar çoktan yararlanmış olmaktadır. Bu firmalar üreticiden aldıkları fındığı piyasanın koşullarına göre işleyerek veya piyasaya arz ederek piyasada etkin rol oynamaktadır. Ancak 2019 yılından itibaren T.C. Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan hasat öncesi fındık müdahale alım fiyatları ile bu tarz sorunların önüne geçilmiştir.

Türkiye'nin fındık veriminde yıllara göre önemli dalgalanmalar görülmektedir. Verimdeki bu dalgalanma, fındık bitkisinde görülen periyodisiten kaynaklanmaktadır. Ancak verimi; iklim şartları, gerekli bakım işlemlerinin ya hiç ya da yeterince yapılmaması gibi faktörler etkilemekle birlikte, verim ile ilgili en önemli sorun, üretimin de yoğun olduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde fındık bahçelerinin önemli bir kısmının 50-100 yıllık olması, dolayısıyla ekonomik ömrünü tamamlamasıdır. Fındık bahçelerinin yenilenmesi gerekmektedir. Bahçeler yenilenirken de küresel ısınmanın etkisi (sıcaklık, yağış rejimi, vs. gibi iklim değişiklikleri) göz önünde bulundurularak, uzun yıllar fındıktan yüksek verim alma amacıyla fındık bahçelerinin hangi rakımlarda oluşturulması gerektiği iyi planlanmalıdır. Bir diğer husus bahçeler yenilenirken ormanlık alanların tahribine yönelik hassasiyet gösterilerek yenilenmelidir. Ayrıca verimde ciddi kayıplara sebep olan hastalık (bakteriyel yanıklık, külleme, dal kanseri, kök çürüklükleri) ve zararlıların (fındık kurdu, fındık kozalak akarı, yeşil kokarca ve son zamanlarda kahverengi kokarca) iklim değişikliğinin de etkisiyle birlikte nasıl bir seyir izleyeceği ve ne gibi önlemler alınması

gerektiği, üzerinde durulması gereken önemli konulardır. Hem bahçelerin yenilenmesinin tespiti, planlaması hem de hastalık ve zararlılarla mücadele konusu; üniversiteler, araştırma enstitüleri, tarım ve orman il müdürlüklerinin koordinasyonunda yapılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği; İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi üye ülkelerde sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile fındık üretimini artırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Almanya izlediği politikalarla Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerde fındık üretimine sağladığı mali desteklerle teşvik etmekte olup Türkiye'nin bu piyasadaki üstünlüğünü kırmaya çalışmaktadır. Türkiye bir yandan verimi arttırmaya yönelik çözüm odaklı uygulamaları amaçlaması gerekirken bir yandan da farklı pazarlama stratejileri geliştirmek durumundadır. Özellikle Çin, Hindistan gibi uzak doğu ülkelerine yönelik Türk Fındığı markası adı altında fuar ve etkinliklerle tanıtımına yönelik icraatlar olmalı, mevcut girişimler sıklaştırılmalı ve desteklenmelidir. Farklı pazarlama kanalları yaratılarak hem ihracatı arttırmaya yönelik hem de alternatif pazar alanları oluşturulabilir.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı (ton)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ordu	178.357	84.874	200.938	93.030	213.572	180.397	217.226	197.230	167.397	239.935
Samsun	69.392	73.544	90.857	67.855	96.240	66.363	137.841	123.555	116.795	111.701
Sakarya	64.540	94.895	82.708	77.279	88.840	78.300	102.123	91.397	96.173	98.469
Giresun	81.342	31.567	105.023	37.591	93.339	46.395	84.766	84.167	83.488	92.305
Düzce	48.295	69.503	69.344	54.493	74.350	52.686	85.688	57.330	75.688	83.052
Trabzon	44.537	31.065	39.126	28.978	41.594	34.271	53.946	40.315	44.041	52.461
Zonguldak	19.105	30.148	22.572	28.428	30.932	18.533	45.025	23.113	53.033	33.762
Kocaeli	8.531	7.323	7.530	7.033	11.898	12.509	13.395	14.113	12.230	14.165
Bartın	5.684	6.688	6.765	7.153	5.972	3.072	6.046	5.868	6.046	12.987
Kastamonu	5.102	4.231	5.213	5.769	6.210	6.226	7.918	9.658	7.057	6.922
Artvin	14.420	9.346	6.314	5.022	4.149	5.789	5.297	3.744	5.185	5.174
Tokat	2.918	506	3.511	1.921	1.869	2.342	2.627	3.293	3.387	3.396
İstanbul	1.073	985	993	830	791	2.622	4.942	4.322	4.442	3.185
Bolu	290	364	366	228	225	1.108	1.333	1.245	2.397	1.693
Sinop	1.112	1.078	1.175	1.080	1.118	808	2.125	1.463	1.631	1.544
Rize	1.377	1.122	1.303	881	1.331	1.710	2.910	1.404	2.672	1.296
Gümüşhane	876	878	723	483	500	697	861	1231	1.126	1.110
Bitlis	549	380	110	523	488	318	581	652	513	904
Bursa	746	721	662	692	684	289	561	590	412	621
Çanakkale	67	70	79	106	109	70	156	15	64	66
Balıkesir	128	132	130	118	110	70	93	72	63	48
Bilecik	42	45	43	27	27	14	24	23	15	34
Kahramanmaraş	259	267	267	254	361	212	282	41	31	31
Amasya	6	8	21	6	30	19	45	36	20	27
Denizli	18	34	45	45	46	32	43	39	19	19

Ek Tablo 1. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı (ton) (devam)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kırklareli	45	32	30	29	13	5	5	15	18	19
Isparta	104	106	52	49	50	44	43	44	16	18
Yalova	12	9	20	14	10	5	9	10	10	15
Osmaniye	-	-	-	-	53	35	86	4	9	9
Antalya	48	50	50	48	49	32	8	1	9	9
Sivas	11	17	17	16	22	13	16	2	2	9
Kütahya	4	2	2	4	7	5	8	2	2	3
Afyonkarahisar	3	3	4	6	5	3	10	0	2	3
Aydın	-	-	-	2	2	2	2	2	2	2
Muğla	-	-	-	-	-	0	0	0	1	2
Uşak	-	-	-	0	0	1	2	2	2	1
Hatay	7	7	7	7	4	3	3	1	1	1
Tekirdağ	-	-	-	-	-	0	0	1	1	1
Adana	-	-	-	-	-	0	0	0	0	1
Toplam	549.000	450.000	646.000	420.000	675.000	515.000	776.046	665.000	684.000	765.000

Kaynak: TÜİK, 2023

Ek Tablo 2. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar))

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ordu	2.271.830	2.271.828	2.271.830	2.270.923	2.270.923	2.271.076	2.273.114	2.272.188	2.272.258	2.272.158
Samsun	895.936	895.936	906.229	936.087	936.182	1.145.240	1.164.384	1.165.739	1.168.039	1.206.479
Giresun	1.177.290	1.171.369	1.171.112	1.170.872	1.171.020	1.171.903	1.177.780	1.178.010	1.176.390	1.177.290
Sakarya	721.747	721.734	725.981	727.976	730.838	734.424	743.486	750.992	794.552	789.135
Trabzon	654.852	654.317	653.498	655.525	655.524	655.074	655.353	655.972	652.224	651.799
Düzce	627.063	626.850	626.850	626.850	631.440	631.640	631.650	632.200	632.030	632.030
Zonguldak	235.914	235.914	235.929	236.185	238.342	239.946	257.695	259.058	264.632	264.329
Kocaeli	80.158	79.657	80.617	79.813	79.808	79.801	2.273.114	82.500	82.794	88.301
Artvin	88.495	86.648	86.648	86.943	88.051	88.069	89.790	82.110	82.428	82.482
Kastamonu	74.729	74.709	74.709	82.268	83.823	83.881	82.440	82.583	77.511	77.467
Bartın	60.000	60.000	60.000	59.375	59.375	61.815	1.177.780	62.430	63.780	76.600
Tokat	27.520	27.520	28.020	28.120	28.220	28.220	1.164.384	29.020	29.020	29.040
İstanbul	21.861	21.856	21.861	21.861	21.867	21.867	655.353	21.867	21.867	21.869
Sinop	16.764	16.764	17.014	17.014	17.209	17.209	631.650	17.224	17.424	17.444
Rize	36.097	36.068	36.068	25.389	24.389	23.389	743.486	18.375	18.375	17.271
Bolu	10.888	10.888	10.888	12.016	12.330	12.840	257.695	13.805	14.235	14.530
Gümüşhane	8.371	8.220	8.020	8.000	8.100	8.100	89.790	8.050	8.070	8.240
Bitlis	4.000	4.000	4.000	2.500	2.500	2.500	81.797	5.450	5.870	6.105
Bursa	6.139	5.386	5.114	4.842	4.759	4.794	82.440	4.815	4.628	4.512
Kahramanmaraş	609	600	600	600	600	622	62.005	1.322	1.307	1.307
Amasya	0	0	50	55	250	250	21.867	391	391	513
Çanakkale	361	360	360	377	377	380	28.220	397	397	404
Balıkesir	342	320	326	314	302	306	23.689	301	321	301
Bilecik	143	143	143	98	98	98	17.214	93	79	195
Kırklareli	166	166	156	156	62	57	5.000	100	131	134
Yalova	9	9	108	108	72	72	13.579	80	78	81
Isparta	79	77	74	65	62	58	8.100	70	78	78
Kütahya	30	30	30	40	43	42	4.886	53	58	56
Osmaniye	-	-	-	-	25	25	25	25	50	55

Ek Tablo 2. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar)) (devam)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Antalya	0	0	0	0	0	0	0	21	22	52
Adana	-	-	-	-	0	0	0	0	0	44
Sivas	29	29	29	29	29	29	622	29	29	29
Uşak	-	-	-	20	20	25	25	25	25	25
Tekirdağ	-	-	-	-	-	9	9	12	12	23
Erzincan								10	21	21
Aydın	-	-	-	15	15	15	12	12	17	17
Burdur	-	-	-	-	-	6	57	13	13	17
Denizli	15	15	15	15	15	15	97	15	20	15
Afyonkarahisar	0	0	0	0	0	11	11	11	11	11
Muğla	-	-	-	-	-	6	6	6	6	6
Hatay	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5
Ankara	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3
Toplam	7.021.437	7.011.413	7.026.279	7.054.451	7.066.670	7.283.808	7.344.087	7.345.377	7.389.201	7.440.473

Kaynak: TÜİK, 2023

Ek Tablo 3. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi (kg/meyve veren ağaç)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	0	10	8	8
Denizli	10	12	15	15	15	10	12	11	5	5
Çanakkale	5	6	7	9	9	6	13	1	5	5
Sivas	7	10	10	9	13	8	9	1	1	5
Adana	-	-	-	-	-	-	0	0	0	5
Balıkesir	10	10	9	8	7	5	6	5	4	4
Kocaeli	4	4	4	4	3	4	4	4	3	4
Yalova	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4
Gümüşhane	2	2	2	1	1	2	2	3	3	3
Tokat	3	1	4	2	1	2	2	3	3	3
Antalya	19	20	20	19	20	13	5	0	3	3
Bilecik	6	6	6	5	5	3	5	4	2	3
Bursa	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3
Düzce	2	2	2	2	2	2	3	2	2	3
Kırklareli	5	3	3	3	3	2	2	2	2	3
Bartın	2	2	2	2	2	1	2	2	2	3
Muğla	-	-	-	-	-	0	0	0	1	3
İstanbul	1	1	1	1	1	2	3	3	3	2
Bolu	3	2	2	2	2	2	2	2	3	2
Zonguldak	1	2	1	2	2	1	3	1	3	2
Isparta	10	11	5	5	5	5	5	5	2	2
Amasya	4	5	7	2	2	1	4	3	2	2
Sakarya	2	3	2	2	2	2	3	2	2	2
Samsun	2	2	2	2	2	1	3	2	2	2
Sinop	2	2	1	1	1	1	3	2	2	2
Aydın	-	-	-	4	3	2	2	2	2	2
Artvin	5	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Kastamonu	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Osmaniye	-	-	-	-	59	39	30	1	2	2

Ek Tablo 4. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi (kg/meyve veren ağaç) (devam)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Trabzon	2	1	1	1	1	1	2	1	2	2
Afyonkarahisar	14	12	16	15	10	6	13	0	2	2
Ordu	1	1	2	1	2	1	2	1	1	2
Bitlis	15	10	10	10	9	6	1	1	1	2
Giresun	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2
Uşak	-	-	-	0	0	2	4	4	4	1
Rize	1	1	1	1	1	2	3	2	3	1
Kahramanmaraş	15	11	11	11	15	9	12	2	1	1
Hatay	12	12	12	12	8	5	5	2	1	1
Kütahya	3	1	1	2	3	2	3	1	1	1

Kaynak: TÜİK, 2023

Ek Tablo 5. Türkiye'nin ülkelere göre fındık (kabuksuz) ihracatı (ton)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
İtalya	46.033	78.481	48.355	68.202	54.408
Almanya	27.293	27.730	25.854	36.689	45.489
Fransa	11.465	15.308	12.016	15.899	12.997
Polonya	6.505	9.253	7.694	10.482	9.193
İsviçre	8.634	7.569	7.999	8.218	8.498
Brezilya	3.839	3.871	3.822	4.810	4.913
Kanada	8.583	7.677	7.731	4.553	4.106
Çin	2.158	2.814	2.461	3.761	3.974
Hollanda	3.661	3.397	3.342	4.284	3.203
Rusya Federasyonu	3.169	2.439	3.233	2.953	3.144
İspanya	2.933	3.225	2.897	3.255	2.858
Libya	865	961	570	2.199	2.736
Avustralya	2.889	3.169	3.206	2.938	2.728
ABD	5.653	4.483	3.635	3.093	2.146
Cezayir	161	337	545	1.675	1.882
Mısır	3.043	2.988	4.522	5.583	1.780
Belçika	1.778	1.090	1.191	1.236	1.583
BAE	416	1.079	467	2.222	1.477
Yunanistan	1.451	1.476	1.391	1.836	1.378
Birleşik Krallık	1.492	1.341	1.607	1.651	1.258
Sırbistan	640	740	803	894	880
İsrail	1.361	1.182	1.027	1.392	793
Avusturya	716	952	1.283	1.239	728
Bulgaristan	111	146	180	794	568
Japonya	470	539	399	461	565
Ürdün	687	251	504	1.326	542
İsveç	388	492	441	579	535
Tunus	904	1.300	1.623	1.234	505
Lübnan	621	513	446	609	501
Fas	65	72	139	513	487
Ukrayna	487	658	616	889	420
Hırvatistan	384	459	243	378	372
Norveç	516	470	354	465	359
Danimarka	474	374	386	405	347
Bosna-Hersek	181	218	263	215	271
Kuzey Makedonya	213	227	202	294	265
Çekya	853	561	270	602	214
Suriye	264	372	71	181	205
Litvanya	416	192	150	306	168
Irak	328	92	21	1.288	161
Portekiz	136	99	112	161	158
Slovakya	185	108	14	146	150
Arjantin	189	130	138	226	147
Macaristan	102	142	140	71	131

Ek Tablo 4. Türkiye'nin ülkelere göre fındık (kabuksuz) ihracatı (ton) (devam)

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022
Suudi Arabistan	596	810	426	23	120
Letonya	111	38	42	125	90
Slovenya	74	43	84	43	87
Meksika	1.761	2.045	2.895	132	85
Ekvator	168	96	48	72	85
Malezya	146	115	79	139	83
Güney Afrika Cumhuriyeti	61	40	47	57	79
Yeni Zelanda	50	45	62	81	48
Endonezya	17	14	24	50	44
Tayland	51	19	28	11	39
Katar	27	29	27	32	34
Finlandiya	37	36	36	39	24
Kuzey Kıbrıs Türk Cum.	23	22	17	30	23
Romanya	52	38	69	54	22
Belarus	100	44	27	104	21
Vietnam	2	0	10	3	20
İrlanda	39	0	20	20	18
Tayvan	26	20	29	28	14
Türkmenistan	9	11	9	10	13
Uruguay	10	4	9	8	10
Kuveyt	34	45	41	42	10
Bahreyn	0	5	2	5	9
Singapur	6	6	2	7	9
Malta	3	16	9	30	9
Kosova	4	4	4	10	8
Kolombiya	31	21	30	32	8
Trinidad ve Tobago	14	19	22	24	7
Karadağ	19	20	27	21	5
Venezuela	-	-	0	0	5
Moğolistan	1	3	1	2	4
Peru	0	14	45	2	4
Umman	-	-	0	0	3
Hong Kong	2	3	1	3	3
Moldova	1	1	2	1	2
Hindistan	0	0	2	2	1
Azerbaycan	0	0	0	16	1
Kazakistan	0	1	11	16	0
Pakistan	-	-	0	8	0
Arnavutluk	0	0	1	2	0
Toplam	156.187	192.604	156.551	201.491	180.270

Kaynak: TÜİK, 2023

KAYNAKLAR

Anonim 2015a. www.wikipedia.org

Anonim 2015b. <http://www.romerlabs.com/tr/industries/dried-fruits-nuts-oils/>

FAO, 2023. [www. faostat.fao.org](http://www.faostat.fao.org) (Erişim tarihi: 15.09.2023)

GTB, 2017. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Fındık Raporu.

Hüsnuoğlu, N. 2018. Türkiye'de Fındık Üretim Miktarı ve Fiyat İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Social Sciences Research Journal*, Volume 7, Issue 4, 24-41 (December 2018), ISSN: 2147-5237.

INC, 2023. <https://www.nutfruit.org/>

ITC, 2023. International Trade Center, TradeMap Veri tabanı, <https://www.intracen.org/>

(Erişim tarihi: 13.10.2023)

Kayalak, S., Özçelik, A. 2012. Türkiye’de ve Dünyada Fındık Politikaları. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 18(2): 43-53.

Özer, E.A., Güven., A, 2008. Sert Kabuklu Meyvelerin Sağlık Üzerine Etkileri 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs. Erzurum.

Öztürk, D., Arıcı, Y.K. 2017. Fındık İşletmelerinin Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Analizi: Samsun İli Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(1):31-34, ISSN:1309-9302.

TMO, 2017. 2016 Yılı Fındık Sektör Raporu.

TÜİK, 2023. www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 06.10.2023)

ZMO, 2020. 2018 Fındık Raporu.

https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=38&sube=0